

# PROTOKOLL

**Projekt: Eesti-Läti neljanda elektriühenduse riigi eriplaneering**

Teema: Trassialternatiivide tutvustamine

Kuupäev: 26.02.2025, kl 17.30

Asukoht: Kihelkonna Rahvamaja

Protokollija: Hendrik Andres Tork

Osalejad: Registreerimislehel (59 osalejat)

**Päevakord:**

- Planeeringu eesmärk (miks ja mida)
- Miks on uut elektriühendust vaja?
- Visandamise põhimõtted ja visandatud koridorid
- Kaasamine
- Mis juhtub peale planeeringu kehtestamist?
- Küsimused ja avatud arutelu

Avaliku arutelu ettekandega saab tutvuda projekti kodulehel, <https://riigiplaneering.ee/riigi-eriplaneeringud/eesti-lati-neljas-elektriuhendus/eesti-lati-neljanda-elektriuhenduse>.

**Arutelu:****Küsimus: Kui vana see mereplaneering on?**

Kadi-Kaisa Kaljuveer Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (edaspidi MKM): Mereplaneering kehtestati 2022. aastal.

**Küsimus: Kas keegi on rahva käest luba küsinud mereplaneeringuks?**

Anni Konsap Skepast&Puhkim OÜ (edaspidi SKPK): Seda arutati ka Saaremaal väga pikalt ja põhjalikult. See on üleval riigiplaneeringu kodulehel.

**Küsimus: Vald vallaks, aga rahvaga räägiti?**

SKPK: Jah, mereplaneeringu koostamine lõppes 2022. kehtestamisega. Enne seda olid pikad ja põhjalikud arutelud igal pool. Ajalooga saab tutvuda riigiplaneeringu kodulehel.

**Küsimus: Avalikustamine on halb, kui keegi pole kuulnud sellest.**

SKPK: Teeme nii, et kui te soovite mereplaneeringu ajaloo rääkida, jätame selle käesoleva arutelu lõppu. Ma võin teile näidata kõiki neid materjale, millega on võimalik tutvuda. Räägime täna Eesti-Läti neljandast elektriühendusest.

**Küsimus: Mind huvitab see, et kui on merealplaneering, mis läheb läbi Koovi küla... praegu olete näidanud merekaabli viimist läbi mereala, kusjuures te ei ole KSH-d veel hinnanud, olete öelnud, et see ei ole vajalik. Mereala planeeringus eraldi elektrikaabel sellisel viisil, et tuleb maha Koovi küla lähialal, ei ole ju käsitletud.**

SKPK: Merekaablit Eesti-Läti neljanda elektriühenduse eriplaneeringuga ei kavandata.

**Küsimus: Jah, aga te ütlesite, et mereala elektrikaablit ei kavandata sellepärast, et see oleks justkui teises kohas ära kavandatud. Aga see ei vasta tõele.**

SKPK: Merealplaneeringus on näidatud indikatiivsed asukohad.

**Küsimus: Just. Mitte tegelikud asukohad, mis tähendab seda, ehk siis mereala puhul me räägime elektrikaabli paiknemisest, siis hetkel ei ole merealplaneeringus käsitletud elektrikaablit Saaremaa ja Läti vahel.**

SKPK: Põhimõtteliselt ühendussuunad on mereala planeeringus mingil määral täidetud.

**Küsimus: Just nimelt, mingil määral. Mitte sedapidi, nagu te praegu näitate selles eriplaneeringus, kus te ütlete, et ainuvõimalikud alajaamade asukohad on sisuliselt kaks tükki, mis puudutavad Kotlandi alajaama ja Lõmala alajaama, ja olete jätnud välja võimaluse tulla erinevate tuuleparkide puhul... meil on ju 6-8 tuuleparki tulemas... nende kaabeldused peavad ka tulema, mis tähendab seda, et praegu tahate tuua kõik ühest väga kitsast kohast läbi – nii meretuuleparkide kui ka Eesti-Läti elektrikaablid.**

SKPK: Meretuulepargi kaableid me selle planeeringuga ei kavanda.

**Küsimus: Ei, aga te ütlesite, et te ei kavanda ka Eesti-Läti merekaableid.**

SKPK: Selleks on ette nähtud hoonestusloa menetlus.

**Küsimus: Ma saan aru, aga meil on praegusel hetkel kavandatud sellesse planeeringusse... kui vaatate planeeringu jooniseid, olete sinna kirja pandud, et kavandata merekaablite paiknemise kohad. Küsimus on selles, et seal te ei ole alternatiive vaadanud?**

SKPK: See ei ole sinna kavandatud kaabli asukoht. See on võimalik kaabli merre minemise koht.

**Küsimus: See on võimalik, aga te olete määratlenud ära nagu paiknemise asukohad ja selle baasil te olete leidnud ainult täna Lõmala ja Kotlandi alajaama asukohad. Rohkem pole te vaadanud. Te sisuliselt olete piiritletud ära merekaabli võimaliku asukohaga ka alajaamade asukohad.**

SKPK: Me oleme ära määratlenud alajaamade asukohad, kus on ära määratletud see, kust võiks võimalikult merekaabel minna. Neid kohti ei ole väga palju.

**Küsimus: Ma saan aru, et teie parameetrite järgi, mida te olete võtnud aluseks alajaamade asukohtade määratlemisel, on merekaabli asukohad.**

SKPK: Ei. Merekaablite asukohta ei ole olnud alajaama asukohta aluseks.

**Küsimus: Ei no te olete ise kirjutanud, et olete valinud need selle pärast, et merekaablite asukohtade paiknemist peab olema see 2 km rannast.**

SKPK: 2 km rannast on see tingimus linnustiku tõttu.

**Küsimus: Jaa, ma saan aru sellest. Aga te olete välistanud praegu Sõrve, kuigi Saaremaa algses lahenduses ehk siis algses planeeringualas on olnud ka sees Sõrve.**

SKPK: Kas ettepanek on see, et Sõrve poolsaar tuleks ka kaasata planeeringusse?

**Küsimus: Absoluutselt.**

SKPK: Võtame selle ettepaneku siit kaasa.

**Ettepanek: Ja selle koha peal, kus kohas on teil ära määratletud praegu, et õhuliini ei saaks tulla, selle koha peal, palun, teen ettepaneku, et siis tuleksite läbi maakaabliga Sõrve sääre taha lõppu. Aga et sellest kohast, kus teil on parameeter praegu – see 2 km rannast, et see oleks võimalik Sõrve puhul asendada maakaabliga.**

SKPK: Kaalume seda ettepanekut.

**Ettepanek:** Ja alajaama puhul palun ka, et kui me täna räägime kahest alternatiivist, siis seoses sellega, et Sõrve säär on täiesti vabalt olemasolev alternatiiv, ka kaabli osas, siis palun kaaluda alajaama asukoha määramist Sõrve säärele.

**Küsimus:** Kas Elering ja Eesti Energia on nüüd üks ja sama firma või on need erinevad? Eesti Energial oli niimoodi, et Elering oli allettevõtte. Kas need on nüüd üks ja sama?

Elering: Ei ole, need on kaks erinevat ettevõtet.

**Küsimus:** Kas Eesti Energia esindaja on siin või ei ole?

Elering: Ma ei tea.

**Küsimus:** Te toimetate täiesti ise, teete ise?

SKPK: Eesti Energia tegeleb elektri müügiga.

Elering: Elering ei ole Eesti Energia tütarettevõtte. Me oleme võrdsed. Me oleme kaks riigiettevõtet.

MKM: Korraks selgitan. Eesti Energia on see, kes toodab energiat, põletab põlevkivi, elektrijaamad jne. Elering on see, kes ehitab võrku.

**Küsimus:** Eesti Energia ei tooda ju. Alles lõigati Venemaa kaabel läbi, tuleb nüüd Lätist. Nüüd hakkate veel tooma Lätist.

Elering: Siiaamaani meil oli olukord, et Eesti sõltus Venemaast sageduse pärast. Nüüd enam ei ole. Eesti on selles mõttes iseseisev.

**Küsimus:** Eesmärk on võimaldada rohkem elektrit. Tegelt on terve Eesti jaoks seadmed olemas, millega on võimalik toota elektrit, ilma igasuguste merekaabliteta. Merre ei panda kaablit. Merre ei tohi elektrit panna. Ja nüüd räägitakse, kuidas kõik käib mere kaudu.

Elering: Meie oleme osa elektriturust. Meil on olemas naabrid. Mida rohkem elektriühendusi meil naabritega on, seda kindlam ja tugevam meie elektrisüsteem on.

**Küsimus:** Tegelt keegi ei vaidle praegu selle vastu, et elektrisüsteem on hea. Küsimus on selles, et hetkel see, mida te olete kavandanud, mida on näha teie joonistest – tuleb välja, et te tahate saavutada olukorda, kus meil on ühte ja samasse suhteliselt kitsasse koridori... mõnes kohas on tegemist 1 km alaga, max 2 km – selle ala sisse lähevad nii tuuleparkide kui ka Eesti-Läti elektrikaablid.

SKPK: Ma selle 1 km ala lükkan ümber. Sellist koridori kuhugi ei kavandata, mis oleks 1 km lai.

**Küsimus:** Teil on kutses kirjas, et kuni 4. märtsini võib esitada arvamusi tänase koosoleku kohta. See on ainult kaks tööpäeva. Miks nii lühike tähtaeg? Millal on veel kohalikul kogukonnal võimalik osaleda planeerimismenetluses?

MKM: Me ei ole kutsunud ülesse teid arvamust esitama tänase koosoleku pinnalt. Need samad materjalid on üleval olnud juba nädalaid.

**Küsimus:** Aga kaks tööpäeva pärast tänast koosolekut – kuidas see on mõistlik?

MKM: Nende dokumentide avalikustamine on toimunud palju pikemalt. Täna me tutvustame teile neid materjale ja ootame neid küsimusi, mis teil on materjalide pinnalt, millega te juba tutvunud olete, tekkinud. Ja lisaks see info, mida me täna jagame, ei ole midagi uut. See on täna juba tegelikult avalikult väljas olnud. Ja planeerimismenetluses me jälgime alati seda, et me haldusmenetlust viime läbi mõistliku tähtajaga.

**Küsimus:** Kaks tööpäeva?

MKM: Kaks tööpäeva, see ei vasta ju tõeale, kui ma räägin teile, et me oleme tänaseks andnud juba nädalaid aega nende materjalidega tutvuda.

SKPK: Avalikud väljapanekud on planeeringumaterjalid, millega on olnud võimalik tutvuda.

**Arvamus: Ükski inimene ei käi ministeeriumi planeeringuid vaatamas.**

**Küsimus: Kas te oskate palun öelda, kui te ütlete, et see on avaliku menetluse raames, et mis planeerimismenetluse staadiumis me oleme? Mis sätte alusel see tänane on?**

MKM: Me ei kohtu mitte ühegi sätte alusel. Me kohtume väljaspool planeerimismenetlust ettenähtud sätet.

**Arvamus: Just. Järelikult kõik viited sellele, et te olete lähtunud planeerimisseaduses sätestatud tähtaegadest...**

MKM: Ma rääkisin sellest, et ma lähtun planeerimisseaduse põhimõttest, et planeerimismenetlus on avalik. Selle jooksul tuleb läbi viia avalikke arutelusid ja avalikke väljapanekuid, jagada materjale, kui on vaja, selleks, et tagada piisav kaasatus. Seda mõtet ma täna kannangi, ma ei ole kordagi öelnud sõna tähtaeg. Ma rääkisin sellest, et me jälgime planeerimisseadust ja selle põhimõtteid.

SKPK: Teavitused maaomanikele läksid välja mitu nädalat tagasi. Paar nädalat tagasi toimusid meil ka näiteks arutelud veebikeskkonnas, milles oli võimalik inimestel osaleda. Kus oli samamoodi võimalik täpselt nende samade materjalide kohta küsimusi küsida. Haldusmenetluslikult tuleb ikkagi ka kodanikul endal teha samme, et haldusmenetluses osaleda. Täna on antud inimestele kõikvõimalikud võimalused osaleda. Kõik kanalid on avatud olnud. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi poolne projektijuht on koguaeg olnud kättesaadav. Talle on ma arvan sadu kõnesid tulnud selle teema ja nende materjalide arutamiseks. Nii et kõik kanalid on koguaeg avatud olnud.

**Arvamus: Kodanikuna ma ikka ütlen, et see on liiga lühike aeg, sellepärast et ajalooliselt nii palju meie keskkonda ja erasikuid, nende maid ja omandit puudutavaid küsimusi, sellist pole ajalooliselt võrrelda võttaagi kusagilt. Kuidas saab nii lühike aeg olla selleks – see on ebamõistlik, see on ebademokraatlik.**

SKPK: Te olete ka maaomanik? Millal te...

**Arvamus: Ei ole! Põhimõtteliselt – see puudutab kõiki saarlasi, kõiki eestlasi. Ja Saaremaal kes puhkamas käivad ja armastavad Saaremaad... See on häbematus, see ei ole mõistlik. Selline, mis te siin ütlete tähtaegade kohta, see on ebaviisakas kodanike vastu. See ei ole ilus.**

SKPK: Aga mis teie jaoks oleks piisav tähtaeg?

**Küsimus: Kolm kuud oleks pidanud olema.**

SKPK: Ja siis kolme kuu jooksul oleks?

**Ettepanek: Ja siis teiega väljaspool, nagu sõbrannade kohtumine, see oleks pidanud tunduvalt varem olema.**

SKPK: See oli paar nädalat tagasi.

**Arvamus: Ei, praegu näeme teid ju. Kui on ainult kaks tööpäeva aega.**

**Küsimus: Seal koosolekus on kirjas, et meile täna selgitakse. Mina loen seda kirja ja mõtlen, et väga keeruline jutt on, mul on sellest raske aru saada.**

SKPK: Aga lähmegi siis selgituste juurde. Täna saame ka küsimusi küsida. Kui te olete materjalidega tutvunud, teil on kindlasti tekkinud küsimusi.

**Ettepanek: Ma teen konkreetse ettepaneku, et kui praegu on nende arvamuste esitamise tähtaeg 4. märts, siis kuna see 4. märts on kohe-kohe tulemas, et siis äkki on võimalik riigil tulla nii palju vastu inimestele, et ta pikendab seda tähtaega mõistlikul viisil, et ei ole seda olukorda, et täna inimesed kuulevad, saamata seda mõelda ja siis esitada oma seisukoht.**

**Ettepanek: Läheks äkki edasi selle asjaga... et miks me siin oleme, mida me tulime kuulama.**

**MKM:** Ütlen selgituseks teile, et tähtajad ja mingisugune raam tuleb luua, aga see ei mineta, et planeerimismenetlus on avalik. Ma ei saa teile täna öelda, et te ei tohi meile kirjutada 5. märtsil, 10. või 15. märtsil või aprillikuus. See lihtsalt on see, mis on planeerimisseaduse mõtte olnud, et teil on igal ajahetkel võimalus arvamust esitada, selgitusi küsida ja nendele küsimustele vastuseid saada. Seda me täna ei saa minetada sellega, olgu see tähtaeg 4. märts või 30. aprill.

**Küsimus:** Mis asi on kliimaeesmärk? Mismoodi see on seotud puude mahavõtmisega? Mingisuguste põlisrahvaste maha tampimisega, mis asi on kliimaeesmärk? See oli teil seal toodud, et see liin on seotud kliimaeesmärkidega.

**MKM:** Panustab kliimaeesmärkidele. Kliimaeesmärke on Eesti Vabariigil, Euroopa Liidus, rahvusvahelisel tasandil väga mitmeid. Ma arvan, et me võime tunde rääkida siin kliimaeesmärkides. See konkreetne liin panustab eesmärkidesse selles mõttes, et võimaldab, annab ja loob eeldused taastuveneergetika ühendamiseks põhivõrku...

**Küsimus:** Kuidas see kliimaga seotud on?

**MKM:** Kliimaeesmärkide täitmiseks tuleb liikuda fossiilsetelt kütustelt ja nende kasutamisel üle taastuvate energiaallikate poole. See on see nagu põhiline eesmärk, mille nimel...

**Küsimus:** Saab Saaremaa looduse hinnaga, see ei ole mõistlik, see ei ole kliimaeesmärk.

**MKM:** Ja lähme nüüd tagasi selle juurde siis, millest ma rääkisin, mis on see põhiline eesmärk, milleks seda rajada ja millest on Viktoria soovinud tegelikult juba viimased 10 minutit teile rääkida. Et mina annaksin sõna Viktoriale, et ta saaks selgitada meile, mis on need konkreetsed eesmärgid, miks täna me teie juures oleme ja millistele eesmärkidele tuginedes me seda liini soovime rajada.

**Küsimus:** Aga võtame võrdluseks merekaabli kõrvale. Kui me räägime Läti ja Eesti ühendusest ja läheme läbi mere kahes kohas lausa, minu teada.

**Eling:** Selle planeeringu käigus merekaablit ei käsitletud. Merekaabel on teine teema, mida käsitletakse ja menetletakse eraldi.

**Küsimus:** Praegusel hetkel on merekaabli paigutamine niimoodi, et on Kotlandi või Lõmala alajaam ehk siis ei minda mitte sellesse kohta, kus on Läti minek kõige lühem tee merekaabli jaoks. Merekaablit tahetakse panna piirkonda, kus on umbkaudu 35-40 km pikem merekaabli paiknemine, võrreldes olukorraga, kus kaabel läheks mööda maismaad Sõrve ja Sõrvest läheks ta Läti. Milline on see majanduslik mõõde? Et kui te ütlete, et merekaabel ja maismaakaabel on kaks korda suuremalt vaja panna, kui õhukaabli puhul, on arusaadav. Nüüd ongi see võrdlus, et milline see merekaabliga võrdlus on?

**Eling:** Aga teie ju juba tegite selle ettepaneku, et vaatame ka, kas Sõrve poolsaar on võimalik alternatiiv.

**Küsimus:** Miks üldse õhuliini? Miks mitte Virtsust otse Läti?

**Eling:** Samamoodi, et me tahame natukene hajutada seda süsteemi ehk siis, praegu meil on kolm ühendust Lätiga, maa peal. Ja siis kaks liini on ühendatud ühes alajaamas ja siis, kui see alajaam lülitatakse välja, siis meil Lätiga jääb ainult üks liin. Ja kui me jätkame maa peal neid liine ehitama, siis ei ole see olukord, mis me tahame saavutada. Me tahame teha niimoodi, et meil on piisavalt palju ühendusi igal pool, sellepärast et kui meil on nagu siin ja seal ja kuskil mujal on elektriliin olemas ja ühe elektriliiniga midagi juhtub, siis meil on olemas ka teine ja kolmas. Ehk siis mida rohkem liine meil on, seda tugevam ja kindlam on meie süsteem. Ja kui need liinid ei asu ühes asukohas, see on ka meie süsteemi jaoks parem.

**Küsimus:** Miks seda liini tarvis on? Mulle ongi jäänud mulje, et seda suurt liini läbi Saaremaa on vaja sellepärast, et tulevad meretuulepargid. Nüüd, eelmine nädal Eesti Valitsus tõmbas kriipsu peale – vähemalt paarikümne aasta jooksul Eestisse meretuuleparki ei tule. Täna

**uudis – Euroopasse ka ei tule. Kogu Eesti energia arendust tuleks nullist uuesti alustada. Kas see kuidagi seda liini ka mõjutab?**

MKM: Ma siis vastan uuesti sellele. Et nagu ma alguses ütlesin, ja võib-olla ka see märk sellest, et me täna jätkuvalt siin oleme, ongi vastus teie küsimusele, et kui tuuleparke ei tule, siis elektriliini on ikkagi vaja selleks, et võrku tugevdada, Eesti põhivõrku tagada paremat varustuskindlust ja toota ja tarbida mis tahes erinevaid energialiike.

**Küsimus: Ma esindan siin üsna suurt seltskonda saarlasi erinevatest Saaremaa nurkadest. Ja meie huvi on see, et tahaks aru saada, kui me oleme selle maha maganud, et kelle raha eest seda ehitatakse ja kui kaua ja kui palju see meile maksma läheb - meile tarbijatele? Ja kas on mingi 30 aasta perspektiiv? Milline see pilt on? Inimesed ei saa aru sellest.**

Elering: Vastan esimesele küsimusele. Meil on kaks rahaallikat, üks on Euroopa Liidu toetus ja teine on siis pudelikaelatulu. Ehk siis see tähendab, et meil on olemas Soomega merekaablid. Ja siis Soomega me osaleme ühe energiaturu peal. Müüme ja ostame elektrit – ja siis see tähendab, et kui Soomes on hind natukene madalam ja Eestis hind natukene kõrgem – see hinnavahe, kui Soome müüb meile elektrit, see hinnavahe ei lähe Fingridile ega ei lähe Eleringile. See hinnavahe kogutakse kontole, mis on eraldi tehtud spetsiaalselt selle jaoks, et investeerida ja teha selliseid projekte. Ja siis meie eesmärk on selline, et nagu ühtegi senti ei lisandu tariifi tasule.

**Küsimus: Tahaks nagu näha vähemalt 30 aasta perspektiivis, kas see siin esitluses tuleb veel? Ja kahjud ja kasud?**

Elering: Perspektiiv on teha nii, et elektrit toodetakse mitte ainult Ida-Virumaal, vaid ka lääne pool. Et siis tuua ida poolt lääne poole. Hajutada. Ja siis seesama põhjus, et kui meil elekter toodetakse ühes punktis, ühes kohas, ühes elektrijaamas, ja selle kohaga, selle elektrijaamaga midagi juhtub, siis terve riik on ilma elektrita ja see nagu, see ei ole võimalik. Nii ei saa olla, sellepärast on väga vajalik ja väga oluline, kui meil elekter toodetakse ja igal pool. Ja igal pool, kus elekter toodetakse, oleks olemas tugev võrk.

**Küsimus: Küsimus. Kõigepealt - eriplaneeringud, millal hakati Eestis eriplaneeringuid tegema? Kas peale venelaste sissetungi, kus nad tegid erioperatsioone, hakkasid korraldama Ukrainas? Meil pandi ka sõna eri ette, läks Nursipalu, siis hakkasid edasi projekteerimised...**

SKPK: Nursipalu ei ole eriplaneeringuga tehtud, ei ole planeeringuga kavandatud.

**Arvamus: Seal tehti ka eriplaneering, et möliseda ei saaks keegi.**

SKPK: Ei. Riigi eriplaneeringu regulatsioon on olnud planeerimisseaduses alates 2015. aastast. Ehk siis sel aastal saab 10 aastat sellest regulatsioonist.

**Küsimus: Esimese lause kohta, et Eesti-Läti neljas ühendus võimaldab tugevdada Saaremaa elektrivõrku. Et nii palju kui ma olen aru saanud, tegemist on 330 kV elektrivõrguga, mis on olemuselt magistraalvõrk. Tegelikult seal ei ole ühtegi 110 kV alajaama ega madalamatest rääkimata. Tean, et teil seadustik võimaldab rajada ka ilma loata, aga mõistlik oleks ju tegelikult, et kui te hindate keskkonnamõjusid, ka need muud punktid arvesse võtta. Samuti võtta arvesse tuule poolt võimalikke ühendusi. Et see oli esimene küsimus – et miks seda tehtud ei ole? Kuidas neid seoseid ei ole Saaremaal...**

SKPK: Et selgita palun siis seda, kuidas on Eesti-Läti neljas elektriühendus seotud Muhu-Saaremaa elektrivõrguga? Kus ja kuidas see ühendus tekib?

**Küsimus: Kuidas ta tugevdab võrku, kui seos puudub?**

Elering: Praegu Saaremaale elekter tuleb mandriilt. Ja siis, kui siin Saaremaa ja mandri vahel liin ei toimi, ei tööta, on katki või midagi juhtus, siis muud võimalust sinna nagu Saaremaale elektrit saada ei ole. Ja kui meil on olemas hea tugev võrk, 330 liin, mis edasi läheb Lätti, see varustuskindlus teie jaoks on

selline, et kui Saaremaa ja mandri vahel elekter ei lähe edasi-tagasi, see nagu, ma ei tea, kaablrinke, siis teil on võimalik saada elektrit teiselt poolt, ehk siis Lätist või siis teistest energiaallikatest.

**Küsimus: Täpsustan küsimust, kui tohib. Praegu nendest eskiismaterjalidest ei tule ühestki kohast välja seda, et tänane 110 kV liin ühendatakse kuidagi nende kavandatavate alajaamadega?**

SKPK: Teise alajaama juures on nt üks.

**Küsimus: Kas seda on kirjeldatud?**

SKPK: Kahjuks me ei ole tõesti seda nii selgelt välja toonud, aga...

MKM: Seda on meil võimalik täna teha.

SKPK: ...kindlasti käsitleme seda täpsemalt. Selle vastu on tõesti suur huvi.

**Küsimus: Miks alajaam tuleb Kipi külla ja mitte Sõrve?**

MKM: Aga me ei ole seda ju täna otsustanud. See ongi see vastus.

**Küsimus: Ei ole nii. Proua, teil ei ole Sõrve asukoht üldse välja mainitud.**

MKM: Me ju täna saime selle tagasiside käest. Me ei saa siin seda kohapeal muutma hakata. Me peame ju seda kaaluma. Me oleme alles selles protsessis, kus me hakkame mõjusid hindama ja kaardilahendust kujundama. Me oleme algpunktis. Ja see tänane ettepanek on juba protokollitud, arvesse võetud ja hakkame töötama selle nimel, et kas see on võimalik ja kuidas.

**Küsimus: Vahepeal, kuna te ütlesite, et merekaableid ei vaadata, siis vaatasin järgi. Tõesti, eelmise aasta 8. mail on Elering algatanud hoonetusloa taotluse. Hoonetusloa taotluses on ette nähtud, et üks kaabel läheb siis Koovi külast, otsast neeme juurest väga täpselt detailse asukohaga, mitte hästi laialt, vaid hoonetusloa taotluses hästi täpselt. Ja teine on siis Sõrve sääre otsast, mida ei ole praegusel hetkel käsitletud kui alajaama võimalikku asukohta. Praegusel hetkel olete jätnud ühe hoonetusloa... merekaablil, Saaremaa-Läti elektrikaabli asukoha meelevaldselt välja. See on see küsimus – et miks te seda ei ole teinud? Kas mingisugune eridiil on? Järgmine küsimus, mida ma usun, et võib-olla ei ole - et praegusel hetkel nende dokumentide järgi, mida te olete esitanud - võib-olla on see ka apsakas – et praegusel hetkel te ei ole kajastanud seda olukorda, et mis juhtub siis, kui sellesse alajaama, mida kavandatakse läänerannikule või siis Sõrve, kuidas ja millisel viisil maismaal paiknevad tuuleparkide elektriliinide kumulatiivne mõju? Seda te ei ole praegu üldse käsitletud.**

SKPK: Jah, sest tuuleparkide asukohtade arvestamine ei ole antud planeeringu...

**Küsimus: Aga elektrikaablitest tekib kumulatiivne mõju, mille puhul mitte ainult siis merealal, vaid et kui on alajaam...**

SKPK: Kas Saaremaa vallas on kehtestatud tuulikute eriplaneering?

**Küsimus: Ei.**

SKPK: Vot. Siis meil ei ole ka asukohti, millest rääkida.

**Küsimus: Merealplaneeringus ei ole tegelikult määratletud ala, ei ole määratletud isegi mitte ükski punkt. Ja praegu oli küsimus maismaale, kui me räägime tuuleparkidest...**

SKPK: Te räägite meretuuleparkidest?

**Küsimus: Jaa. Meretuuleparkide paiknemisest. et kui tuleb meretuulepark... merest tuleb kaabel maismaale, siis selle kumulatiivset mõju te peate arvestama. Isegi sellisel juhul, kui ei ole täpselt teada, kus kohta need meretuuleparkide kaablid paiknevad, sellepärast, et need**

**tahetakse panna sellesse konkreetseesse alajaama. Järelikult te peaksite kumulatiivseid mõjusid hindama. Hetkel ei ole neid käsitletud.**

SKPK: Vaatame programmi selle pilguga üle ka, keskkonnamõju hindamise programmi üle.

**Küsimus: Et kui programmis ei ole, siis te ei pea?**

SKPK: Ei, võib-olla, et tuleb hoopis täiendada. Praegusel hetkel ei ole, aga mina ei ole ka keskkonnamõju hindamise ekspert, et öelda, et see on hädavajalik. Ma ei saa teile seda täna lubada, et see on hädavajalik. Me vaatame programmi selle pilguga üle ja seda hindavad eksperdid. Aga võtame kaasa selle ettepaneku.

**Küsimus: Et ei ole vajalik?**

SKPK: Ei, ma ei ütle, et ei ole vajalik.

MKM: Ettepanek on esitatud, protokollitud.

**Küsimus: Igaks juhuks ütlen, et mul on maatükk selle sama suhteliselt lähedal. Ja mulle ei ole keegi koju kätte saatnud ühtegi paberit. Nii et vastuseks küsimusele – kas maaomanikud on hoonestusloa menetluses kaasatud – ei ole.**

SKPK: Mõjuhindamise programm on koostamisel alles.

Eling: Aga selle jaoks on meil liiga vara. Sellepärast et ei ole alustatud veel sellega.

**Arvamus: Hetkel Saaremaal arutasime, ... et selleks on liini justkui vaja. 63. aastal eelmisel sajandil ehitati Saaremaale 110 kV liin, millest tänase seisuga on umbes pool kasutusel. Nii et pool on reservis. Varustuskindluse parandamiseks oleks tegelikult Saaremaal – kui nagu te ütlete midagi merekaabliga juhtub – teha liin Haapsalu ja Hiiumaa vahele 110 kV. Mis oleks suurusjärgude võrra väiksema keskkonnamõjuga, kliimaeesmärkide puhul oleks see märksa kasulik ja Saaremaa varustuskindluse puhul oleks ka kasulik. Et see 330 kV liin, eriti see topelt liin, mida te plaanite, see on kõikide nende eesmärkide vastu, mida te parasjagu räägite. Nii kliima, CO<sub>2</sub>, ja mida kõike veel... Nii et seal on mingisugused käärid, millest nagu inimesed aru ei saa. Ja kus veel tohutut kahju tehakse inimestele, on moraalselt. Kelle metsad, kelle maad, kelle elamised... ja igasugune tervise teema. See on nagu selles mõttes selline toataalne rahva vastane... Nii et miks te seda teete? 19. sajandil leiutatud ja patenteeritud ja siis 20. sajandi alguses juba mahajäetud tehnoloogia ja uuesti kasutuselevõtt. Ütleme, et see kõik on roheline, need päikesepaneelid, kütuse vesinikud... Need kõik on 20. sajandil nafta saabudes maha jäetud. Kui võtame nad uuesti kasutusele ja arvame, et elu peaks säilima. Ei säili. Peame arvestama ka sellega, et kui võtame need vanad tehnoloogiad kasutusele, et tuleb kolida tagasi ajalukku, sest see tehnoloogia lihtsalt ei võimalda sellist elu ja säilitamist nagu me harjunud oleme.**

**Küsimus: Et miks vaja õhuliini? Punktid seal ei ole üldse veendunud muidugi, et kas on nagu vastukaaluks ka tehtud mingit analüüsi, et mis on vastupidi selle maakaabliliini plussid? Et kui võtta välja, kui palju on teie projektis kirjutatud, et kui palju on maakaabliliini raadamisala 20 m, ja kui palju on seda õhuliini, kus ta on kaks trassi, on 120 m, siis see raadamisala vahe on juba 100 m. Liini pikkus, kus te Muhus olete pannud kõik 15 km maakaablisse, siis Saaremaal ligi 100 km on kõik õhutrass. Ja see 100 k, ja 100 m, teeb tegelikult kokku mingi 1000 hektarit maad. Kas te olete arvestanud seal selle kõigega, et kui te räägite kliimaeesmärkidest, mida see 1000 ha maad võiks metsale näiteks toota? 4500 tihumeetrit aastas, mis seob CO<sub>2</sub> muide. Põllumaa kasutus 1000 ha... toidu tootmine. Kas te olete selle kõigega arvestanud, kui ütlete, et 10 korda odavam on see liin?**

Eling: Oleme küll. Läbilaskevõime on kaks korda suurem. Meil on kaks õhuliini ja nende asemel tuleb neli maakaablit. Maakaabli maksumus on 10 korda kallim kui õhuliini maksumus. Kui meil on kaks õhuliini

versus neli maakaablit, te saate nagu ise aru saada, kui palju kallim see projekt on, kui me kasutame maakaablit.

**Küsimus: Kas neid arvutusi saaks näha, mida on arvestatud seal?**

Elering: Aga see ettepanek oli mitu korda protokollitud, ehk siis see, ma arvan, et lähiajal saame...

**Küsimus: Kas inimestele hakatakse maksma kompensatsiooni ka?**

Elering: Jaa, hakatakse.

**Küsimus: Kõik need summad on arvestatud seal?**

Elering: See summa ei ole veel arvestatud, sellepärast et selle jaoks on veel liiga vara.

**Küsimus: Kuidas saab siis öelda, et 10 korda on kallim, kui selle jaoks on liiga vara?**

Elering: See, mis makstakse inimestele, ja see, kumb lahendus on kallim, see on kaks erinevat asja.

SKPK: Me räägime praegu, ma arvan isegi kolmest erinevast teemast. Ma korra võtan kokku, et esiteks oli see, et õhuliin on kallim kui maakaabel, on teada-tuntud fakt, on ju. Selles mõttes, et Elering on neid asju rajanud, see on teada. Teine asi on nende konkreetsete liinide maksumus, mida siin Saaremaal näiteks kavandatakse või Muhusse kavandatakse. See, kui palju need maksavad ja milline on erineva alternatiivi maksumus näiteks Saaremaal, see on nüüd järgmise aasta töö, mida me hakkame kogu selle muu mõju hindamise ja kõige käigus hindama. Majanduslik tasuvus ja arvutus on see üks osa sellest. Ja see on ka üks nii-öelda võrdluskriteerium nende erinevate alternatiivide vahel. Kolmas teema on seal see, et juhul, kui valitakse siis see konkreetne alternatiiv välja, mida see tähendab maaomanikule ja kuidas seda kompenseeritakse. Mina sain siin kolm sellist teemat kätte.

**Küsimus: Ma sain aru küll. Aga ikka jääb mul õhku see küsimus, et miks ei ole kasutusel kõige odavam variant ehk siis olemasolev liin...**

SKPK: Olemasolev liin on meil üks võimalik alternatiiv, mida me hindame. Kui me läheme varsti, jõuame alternatiivideni, ma näitan teile täpsemalt. Näiteks seesama 110 kV õhuliin, mis tuleb läbi Leisi, on üks alternatiiv, mida me hindame. See on selles mõttes ka kõige soodsam alternatiiv... te rääkisite siin raadamisest. Elering ongi meile andnud lähteülesande uurida võimalust olemasoleva liini kasutamiseks. Me tegime seda, aga me oleme sunnitud kõrvale vaatama ka teisi võimalikke asukohti. Esiteks käsib meil seda seadus ja teiseks, kuna olemasoleva õhuliini kaitsevöönd on kitsam, on 25 m 110 kV puhul, 330 kV puhul on see 40 m kummalegi poole siis keskteljest. Siis me pidime vaatama seda, et kas see kaitsevööndi laiendamine olemasolevas koridoris on võimalik või mitte. Ja teatud juhtudel jääb olemasolevas koridoris ette näiteks elumaja, jääks kaitsevõimesse. Siis me ei saa olemasolevat koridori selle 330 kV jaoks kasutada, me peame leidma muid alternatiive.

**Küsimus: Maakaabli puhul oleks see võimalik? Muhus on 15 maakaablit ju?**

SKPK: Muhus on maakaabli kasutamine alternatiivina kasutusse võetud sellepärast, et kui kasutatakse ka Muhus õhuliini, oleks vaja Muhus vähemalt kaks alajaama kummasegi poole saart. Selleks, et merekaabel saaks üle minna õhuliiniks ja see teisel pool saart minna jälle merekaabliks. Ja need on väga mastaapsed ehitised. Samamoodi, kui me hakkame näiteks Saaremaal kasutama seda varianti, et kui meil on õhuliin ja siis on nii-öelda teistes kohtades maakaabel ja siis jälle õhuliin, siis iga kord, kui see õhuliin läheb üle maakaabliks, peaks sinna tekkima selline suur värv, et see õhuliin saaks kaabliks üle minna või vastupidi. Et need on väga mastaapsed ehitised, et sellepärast sellist edasi-tagasi kõikumist ette ei ole tehniliselt nähtud.

**Arvamus: Ei no meil riigil on raha küll. Miljard siia, miljard sinna... see pole mitte midagi.**

**Küsimus: Ikkagi tahaks näha neid arvutusi, et mis see tähendab, et meil on 1000 ha maad lihtsalt sinna liini alla ja samal ajal kaabel on hästi kallid. Et see kuidagi ei tundu mõistlik.**

MKM: Jah, aga need arvutused, on alles tulemas.

**Küsimus: Miks te seda kõike teete? Kui see ei lahenda tegelikult midagi?**

**Arvamus: Saarlaste jaoks mitte midagi ei vähene...**

**Küsimus: Tõesti, nagu siin on palju, üle poole 100 aasta vanu inimesi. Me ju ei mäleta, et meil oleks olnud selliseid probleeme, mille vastu te üritate meid kaitsta.**

Elering: Siin on ju kolm punkti lahti kirjutatud, et tootmist hajutada, et võrku tugevdada ja siis vähendada katkestusi. Sellepärast, et Saaremaa võrk on ju Eesti võrgu osa ja Eesti võrgu jaoks Saaremaa võrk on sama oluline nagu iga teine osa Eestist. Ja siis, kui me tugevdame võrku üle Eesti, siis nagu Saaremaal me teeme seda ka, sellepärast et tugevdame võrku igal pool, et see selgroog oleks piisavalt tugev, vaatamata sellele, kuskohast tuleb tarbija või tootja.

**Küsimus: Nagu viimased tuuled ütlevad, et meretuuleparke ei tule. Siis ei ole ju häda 330 kV. Teeme ta siis odavam ja lihtsama... Miks me peame siis tegema? Kõik räägivad, et ei tule meretuuleparki. Aga miks nad ehitavad siis?**

SKPK: Nagu Elering on täna juba korduvalt maininud ja ka MKM poolt, siis tuulikud võivad tulla või mitte tulla, aga seda elektriliini on ikka vaja.

**Küsimus: Milline on Läti riigi enda panus olnud kogu sellesse asja ja milline mõju on kogu selles asjas ELWIND projektil, mis tähendab Eesti-Läti 330 kV ühendust...ja meretuuleparki ja energia tootmist... see protsess käib ikkagi nagu tank edasi, vaatamata sellele, et tuuleparke ei tule. Et mis siis hetkel toimub? Et tuuleparke ei tule. Lätlased ehitavad oma trasse, eestlased ehitavad oma trasse. Mis tegelikult toimub?**

Elering: Nii. ELWIND ei ole selle projekti osa. See on üks asi. Teine asi, Elering ei ole tuulikute ehitaja ega arendaja

**Küsimus: Vastulause. ELWIND kodulehel on täpselt sama trassi joonised, mis on teie kavanditel.**

Elering: See on avalik info, ehk siis selles mõttes igaüks arendaja saab seda kasutada, sellepärast et see kaart on olemas kodulehel ja siis iga inimene saab seda vaadata, iga inimene saab seda kasutada, sealhulgas ka tuulikute arendajad, kes kasutavad seda infot. See on loomulik. ELWIND osas ma ei oska mitte midagi kommenteerida, sellepärast et mina A) ei ole selle projekti projektijuht B) ELWIND ei ole Eleringiga seotud, see ei ole meie projekt, me nagu, me ei ole seotud sellega, ei oska kommenteerida. Kui te tahate infot saada, ma loodan, et olemas ka ELWIND projektijuht, kellega te saate ühendust võtta ja siis tema saab vastata teile otseselt. Läti panus või tegevus on selle projekti osas selline, et meie oleme nagu naaberrigid. Ehk siis meil on olemas põhjanaaber ja lõunanaaber. Lätlased on samamoodi väga huvitatud, et meie võrk oleks tugev ehk meievaheline võrk. Mida rohkem ühendusi, seda kindlam võrk, seda kindlam on meie võrk, seda kindlam on Läti võrk, seda kindlam on Leedu võrk, sest et Läti ehitab edasi oma võrgu Leedu poole. Seda kindlam on Poola võrk, sellepärast et Leedu ehitab oma võrku edasi Poola poole ja nii edasi. Seda tugevam on meie terve Euroopa süsteem, sellepärast et me oleme nagu üles-alla seotud omavahel. Meil on ühine energiaturg ja me nagu anname, müüme, ostame, anname edasi-tagasi elektrit. Ja desünkroniseerimise käigus me oleme proovinud ja Eesti võiks olla iseseisev, aga kui meil on head naabrid, meie sõbrad, kes saavad meid toetada, kellega me saame energiat vahetada, osta-müüa, kui see turg toimib, siis meie jaoks on A) kindlasti odavam, sellepärast et naabritel elekter võiks olla odavam ja B) meie süsteem on natukene kindlam, sellepärast et kui midagi juhtub, siis naabrid toetavad meid läbi nende ühenduste, mis me ehitame nendega.

**Küsimus: Kui meil tuli enne välja, et see koht, kus see 330 kV liin on seotud siis realselt praegusel hetkel selle Saaremaa 110 kV elektrivõrguga, et kas see ainuke koht on praegu Leisil? Või mis selle ametlik nimetus siin selles projektis on?**

SKPK: Meil ei ole täna vastust selle küsimusele.

**Küsimus:** Ma saan siis õigesti aru, et hetkel ei ole teil tegelikult nende eskiislahenduste puhul vaadatud seda kohta, kus kohas Saaremaa olemasolev elektrivarustus ühendatakse selle kavandatava 330-ga?

**SKPK:** Ei, see koht on olemas. Me ei oska lihtsalt täna sellele vastata.

**Ettepanek:** Kuna meil täna on olemas 110 kV liin, et siis vaadatakse, et meil on ühendatud uus jaam... uus 330 kV liin, on meil veetud Muhumaalt Lääne-Saaremaale... ja siis võib-olla siit läheb edasi jumal teab kuhu. Kas selle asemel ei oleks nagu mõistlik võtta siis, juhul kui meil on vaja Lätti minna, võtta kõige otsem tee, et jõuda Lätti ja selle vahepeal kõige lähemasse alajaama, mis on olemas, mis toetab täna, mis on ühendatud tänase süsteemiga, ühendada siis see 330 toetusel ära 110 peal. Praegu te teete nagu kilomeetrite kaupa ringi. Et te tulete Kihelkonnale ja lähete siit Lümända poole... teete nagu hirmsa ringi, selle asemel et minna otsejoones.

**SKPK:** See „hirmus“ ring tuleneb ennekõike sellest, et ära kasutada olemasolevat koridori. Kui me vaatame täpsemalt kaarti, siis see ülemine ring siin on olemasolev 110 kV koridor.

**Küsimus:** Saan aru. Te tahate praegu panna 330 kV eraldiseisvana... et kui te analüüsitate seda, kui teete nagu seadus ette näha, alternatiivid... Praegusel hetkel kui te hakkate alternatiive vaatama, siis te peaksite ju majanduslikus mõttes vaatama ka seda, kui tõmmataksegi otsejoones nii nagu on kõige optimaalsem liikumistee. Palju sellisel juhul oleks km õhuliiniga ja palju maakaabliga? See oleks loogiline lähenemine.

**SKPK:** Jah. Need alternatiivid, mis meil ju täna kaardi peal on, on sellest printsiibist lähtuvad.

**Ettepanek:** Ei, te olete praegu lähtunud sellest, et te osaliselt võtate olemasoleva 110 koridori. Ettepanek praegu – et kui te analüüsitate neid, et äkki võtate analüüsi aluseks kõige otsema tee Muhust Sõrve tippu ja sealt edasi Lätti.

**SKPK:** Tegelikult need alternatiivid, mis meil on täna kaardi peal, ongi kõige otsemad teed.

**Küsimus:** No ei ole ju. Sellepärast et Orissaarest Sõrve sõita on palju lihtsam otse, mitte läbi...

**SKPK:** Kui me paneme kõik piirangud siia kaardi peale, me ei saa otse sõita.

**Küsimus:** Te olete praegusel hetkel neid alternatiive vaadanud sedapidi, et te olete võtnud eelmised ja peate lähtuma olemasolevast trassikoridorist.

**SKPK:** Mitte ainult. See on üks eeldus.

**Küsimus:** Jah, see on üks eeldus. Teine eeldus on see, et te võiksite Muhust minna üle maakaabliga, et nii on lihtsam ja odavam. Mõistlik mõte, ei pea tegema täiendavaid... Võib-olla nüüd otse sõites ülevalt alla tultes on ka võimalik maakaabliga tulla, jõuda majanduslikult tegelikult palju parema tulemuseni. Peaksite analüüsima, sest kui te ei ole seda välja joonistanud, kui te ei ole kilometraaži kätte saanud, siis te ei oska öelda ju, kui palju see maksab.

**SKPK:** 10 korda rohkem on see.

**Küsimus:** Ei saa ju öelda, sest te ei tea km. Te peate ikka tooma selle välja. See on ettepanek, et palun käsitlege seda, et kui tulete kõige otsemalt, kus on võimalik õhuliin panna, kus on võimalik maakaabel panna, et te ei tule selle kaudu, kus on juba täna olemas. Eriti olukorras, kus te ei ühenda neid tegelikult. Mina sain aru, et te saate ühendada põhimõtteliselt ju ka... see ühendus ju toimib ka 110 kV peal.

**SKPK:** Maakaabli lühima võimaliku trassi paksus on see ettepanek?

**Ettepanek:** See ei ole ainult maakaabel, vaid maakaabli ja õhukaabli võrdlus, et te vaataksite võrdlusi ja et tuleks nagu see, mis on see kõige lühem variant.

**Arvamus:** Mul homme seisab ees meretuulepargi modereerimine Lüganusel. Mõtlesin, et ma täna ei võta sõna. Aga kahjuks tuleb võtta. Selles mõttes, erinevalt paljudest siinolijatest, ma olen üks nendest, kes tahab, et elekter oleks kasvõi 330, pooldada meretuuleparke, aga ma ei saa nagu aru, miks te valite ja tutvustate kõige suurema keskkonnamõjuga ja kõige odavamad varianti, kui teil on võimalik valida kõige väiksema keskkonnamõjuga varianti – mis on maakaabel. Miks ma käe tõstsin on, et seal slaidil oli see 10-kordne vahe. Mul oli üleeile võimalus võtta internet lahti. Avalikud andmed, on Austraalia ülikoolide omad, on olemas selline asi nagu ACEL, mis on Euroopa Ühenduse energia ...(?) assotsiatsioon, kes on toonud tabelilt välja, kui palju üks või teine taristu maksab. Hinnavahe ei ole kümnekordne. Ja kõige parem oli siis Austraalias tehtud analüüs, kus võrreldi kõrgepingeline igasugustes vahemikes. Ma võtsin välja enda jaoks sellise, mis oli 300-500. Selles mõttes osad väited on teil õiged. Jaa, õhuliini eluiga on pikem – aga mitte kaks korda pikem. Natuke pikem. Austraalia näide on selles mõttes hea, et Austraalia maakaablid on märksa raskemates oludes kui meie omad. Lõppkokkuvõttes, mis sealt tuleb? Tuleneb see, et ehitusmaksumuse vahe on viiekordne, ka nendel tingimustel, mis te räägite. Aga veelgi olulisem on see, et taristu puhul vaadatakse mitte ehitusmaksumust, vaid elutsükli maksumust. Ja see, et te räägite, et ühe maakaabli läbilaskevõime on väiksem kui õhukaablitel, te jätate mainimata, et õhukaablite kaal on kaks ja pool korda suuremad kui maakaabli kaal. Jätate mainimata selle, et maakaabli koondkulu on 40% õhukaabli hoolduskulust. Te jätate mainimata selle, et maakaabliga Saaremaal ei juhtu katkestusi. Õhukaablitega juhtub väga tihti. Ja viimaste sündmuste valguses te jätate mainimata selle, et te valite kõige vähem toimekindlama trassi. Õhukaablid on tänases maailmas kõige vähem toimekindlam trass. Neid võib vigastada... Ivani puhul võib nalja teha. Ivan saab vihaseks, Ivan läheb tõmbab masti maha ja on kaabli katki. Ivan ei lähe kunagi kaevama kaablit välja maast. Kui te valite maatrassikaabli 100 km, 240 m laiune koridor on kokku 2400 ha Saaremaal, mis puudutab kõigi kodu. Kui valiksite maakaabli, mille trassikoridor on 25 m, on see 250 ha – 10-kordne vahe. Neid koosolekuid ei oleks, seda muret ei oleks... Kellelgi ei oleks muret. Pange kaabel maasse. See 10-kordne vahe ei ole tõene, vahe on 5 korda, elutsükliis tuleb 2.8 korda. See on Austraalia näitel. Ja see on arvestamata seda 2400 ha on metsatsükli tulu, mis kestab 50 aastat, suurusjärgus – see on Eesti maavarade koduleheküljelt võetud – 10 miljonit. Kui see on kõik põllumaa, siis on elutsükli tulu 96 miljonit. Et see maksumuse vahe, millest te räägite, ei ole tõene. Taristut ei ehitata äriprojektina, taristus ehitatakse avaliku teenuse parendamiseks. Avaliku teenuse hinda ei saa vaadata ehitusmaksumusena, avaliku teenuse hinda saab vaadata sotsiaalmajandusliku hüvena. See on oluline. Palun protokollige. Palun tulge järgmine kord arvestusega, kus on päris maavarade arvestus sees. Ja mis on kentsakas, et see küsimus, kas Muhus neli maakaabli trassi? Ma ei vaadanud seda. Kui Muhus on maakaablis kaks trassi ja te tulete Saaremaale, siis Saaremaal saab õhku minna vaid üks kaabel, kui on kahekordne ühenduse vahe. Ja see merekaabli küsimus, ma arvan, oli sama. Kui kaabel tuleb merest ja maa peal on õhukaabel, läbilaskevõime kordades suurem, kas siis meres on rohkem kaableid? See ei ole ju niimoodi plaanitud. Et seal on väga palju vastuolusid, aga see mõte oli jah, selles, et palun võtke arvesse ja kirjutage läbi kõige toimekindlam variant ja kõige vähem keskkonnamõjuga variant. See ei ole keeruline ja täna endiselt Eleringi koduleheküljel on kirjas, et see 10-kordne vahe on hinnanguline. Ja vaadates, kuidas lasti põhja see 2.6 miljardit, mille kohta keegi ei osanud midagi arvestada, piisas ühest üle 70 aastase pensionil professorist, Arvi Hamburgist, kes küsis lihtsalt küsimusi. Siis selliste vastuste koha pealt me ei jõua kuskile. Te jääte käima... teil on veel 10 koosolekut Saaremaal käia ja te näete koguaeg solvunud ja kurja ja kurbi inimesi, kes lihtsalt ei saa vastuseid, sest te ei vasta neile. Sest te valite variandi ja nüüd ma lähen poliitiliseks natukene, te käitute täpselt nagu Ameerika Ühendriikide uus president Ukrainaga. Te panete lauale kõige vängema variandi ja inimesed küsivad, aga miks meil seda vaja on? Sest ei olegi vaja. Tegelikult ei ole vaja enne, kui Guido saab tehtud oma esimese tuulepargi. Aga kas ta saab tehtud, seda me täna ei tea. Ja see on nagu see kõige kummalisem, et miks ma... ma nüüd

tõesti ei tahtnud täna sõna võtta ja see ei ole minu üritus modereerida. Aga ma vaatan kella, ma lihtsalt tahaks oma pere ja laste juurde minna täna. Me ei ole jõudnud veel vist kolmanda slaidini. Ja mul on kahju teist. Ma kuulsin, kuidas teil Orissaares läks ja ma tean, et...

SKPK: Meil on väga hästi läinud minu meelest. Inimestel on küsimusi.

**Arvamus:** Ma olen 17 aastat töötanud regionaalsete arengute heaks. Regionaalne taristu ei ole äriprojekt. Regionaalne taristu on mõeldud Eesti maapiirkondade arengu tagamiseks. Mul on kolm aastat olnud võimalust teostada, tegeleda internetitaristuga. Ma alustasin 2022 ja läksin välja ettepanekuga peale... paneme valguskaabli maasse. Ja täpselt kõik vanad Harku haldurid naersid, et mine metsa, et see on kõige kallim asi, mis üldse olla saab. Eelmisel aastal Kliimaministeerium lõpetas uuringu – maas olev valguskaabel on kõige odavam sidelahendus. 800 miljonit on vaja, et Eesti majapidamised sinna viia. See, mis räägiti, et on kõige odavam – mobiilside – maksab poolteist miljardit. Kaks korda kallim. Et enne, kui ei ole arvetusi, enne ei saa väita, et mis on 10 korda kallim või ei ole. See 100 kilomeetrit, see sama otse tulemise liin, on niimoodi, et ei saa optimeerida õhuline. Ei ole võimalik. Maaliine saab optimeerida ja interneti näide on sellepärast suurepärane. Kui te õhuliinid teete, te peate ehitama sellised mastid, täpselt nagu nõuded ette näevad. Peate panema nüüd isolaatorid, kaablid, konduktorid... kõik asjad, mis seal olema peavad. Kui te ehitate maakaablid, te saate kombineerida ehituse kõige kallimat osa... kaevetöö, trassitöö... kasvõi teede ehitusega. Kõike saab teha. Õhuliinide puhul te optimeerida ei saa. Põhimõte on see, et paluti protokollida, et maakaabel... see kõlab, nagu ma oleks maakaabli firma esindaja... mida ma ei ole, mul ei ole koppagi. Ma soovitan teil soojalt, kui te järgmine kord tulete, palun tulge maakaabli arvutustega, mille üle saab vaielda, arutleda. Ja ma olen kindel, et see vahe ei ole 10-kordne, sest avalikud andmed ütlevad, et see vahe on 5-kordne, elutsükklis 2.8 korda. Ja kui me paneme juurde sinna need maakasutuse võimalikud tulud ja ära jäänud vaidlused... ma tulistan puusalt ja ütlen, et see vahe on alla kahekordne.

**Arvamus:** Tahaks lihtsalt öelda, et üldiselt Saaremaa inimesed ei ole kurjad. Ja isegi kui ta on kuri, siis ta on ikkagi viisakas. Mina iseenesest olen igasuguse arengu poolt, loomulikult tasakaalus elukeskkonnaga, looduskeskkonnaga. Ja vajadusel tuleb inimestele kompensatsioonimehhanismid välja pakkuda, mis iganes arenduse puhul. Ma ei mäleta enam, kui palju õhuliin on odavam, kui kaabel. Aga ma eeldan, et nendest analüüsides tuleb välja, et ka sotsiaalmajanduslikult mis on siis kõige mõistlikum variant. Mis puudutab töökindlust, siis vähemalt Eesti näitel 330 õhuliin viimastel aastatel on olnud sisuliselt 100% töökindlam, kui merekaablid. Ja vastuseks ka olemasoleva võrgu läbilaskevõimele, jah summaarselt võib-olla on pool ressursi Saaremaal kasutamata, võib-olla isegi rohkem. Aga see on aasta peale kokku. Tippude ajal, tipu koormustel on tegelikult piiri peal ja jääb ka puudu. Olgu see siis tootmisel või tarbimisel. Osalen ühes projektis, oleme seda siin analüüsinud. Meil jääb täna võrguressursi puudu teatud aegadel ja kõik oleme seda ka näinud, kus ei ole enam võimalik liita alati uusi päikeseparke võrku. Igal juhul, ma loodan, et see projekt läheb edasi. Ma arvan, et ka meretuulepark võib tulla hoolimata sellest, et toetuskeeme ei tule. Me ei tea seda ette. Aga just nimelt, kuna võrk ei ole äriprojekt, see on avalik hüve, siis riigi poolt on mõistlik see tuua ja sellega ka uue tootmise ja uue tarbimise võrku.

**Küsimus:** Praegu räägitakse sellest hinnavahest, et... ma olen aru saanud sellest, et ei osteta nende inimeste käest maad kokku, vaid on see taluvustasu, aga sellest taluvustasu nagu numbritest... noh, võtta kas või metsamaa, maamaks, mingi suhtarv, umbes saab ikka öelda. Et seda inimesed võiks teada. Ja teine asi oli, ma lugesin sealt seletuskirjast, seal oli väga erinev, kord oli see 240 meetrit, et Saaremaal kõige kõrgem puu... jäi natuke segaseks, 240 m on ikka väga lai ala.

SKPK: Ma räägin äkki kõigepealt ära trassikoridoride laiuusest ja siis Elering võib äkki rääkida kompenseerimisest.

**Küsimus: Saaremaal räägime praegu sellest kahesest liinist või ühesest või mõlemast?**

SKPK: Alternatiive on mõlemaid. Me täna vaatame kaardil alternatiive erinevalt. Kui siin on näiteks see üks roheline koridor, mis siit tuleb näiteks praegu läbi, on üks alternatiiv, siin on...

**Küsimus: Aga mis on vajadus? Kas vajadus on 330 või kaks 330?**

SKPK: Saaremaal on lähteülesanne kaks 330 kV.

**Küsimus: Aga vajadus?**

SKPK: See on vajadusest tulenev. Ehk siis alternatiive on meil erinevaid. Näiteks meil on alternatiiv, mis kasutab olemasolevat õhuliini koridori. Sellisel juhul on üks 330 õhuliin siin koridoris ja teine, ehk siis see 140 m koridor planeeringuga, tuleks siis siia koridori.

**Küsimus: Need on olemasolevad koridorid mõlemad?**

SKPK: Ei. See ülemine, sinine on olemasolev, roheline on uus.

**Küsimus: Kas sealt alt tegelikult peaks jooksuma üks olemasolev koridor ka?**

SKPK: Jaa, on tõesti. Kohe ma panen selle ka peale. Seda me kasutame siin allpool, see on siit näha. Aga võib-olla sa räägid täpsemalt sellest kompenseerimisest.

**Küsimus: Tahtsin tegelikult teada saada praeguses orienteeruvas summas. Mis on see metsamaa taluvuse hind momendil?**

Eling: Te saate seda vaadata iseseisvalt, sellepärast et see hind on väga lihtne kalkuleerida. See on siis maaturu hind, et teil on krunt olemas ja osa sellest krundist jääb kaitsevööndi sees. Ja te teate, palju ruutmeetrit või kilomeetrit jääb kaitsevööndi sees. Ehk te saate korrutada see number, palju ruutmeetrit või kilomeetrit jääb kaitsevööndi sees, ja siis see maa hind. Ja siis vastavalt sellele, mis tüüpi see maa on. Ehk siis, teie saate aru, palju see summa täna on. Kui suur see summa kahe aasta pärast, me ei tea praegu.

**Küsimus: Kas see on selle § 40 all arvestatav summa? Mis seaduse alusel seda summat arvestatakse? Mis seadusest me räägime?**

MKM: Kinnisvara ja avalikus huvis omandamise seadus on see seadus, mille alusel tegutsevad sealhulgas ka Eling. Ma ei ole nüüd 100% kindel selles, et kas ta mingeid võlaõiguslikke kokkuleppeid Elingiga võimalus on teha. Selles osas jään hetkel vastuse võlgu.

**Küsimus: See on sundvalduse seadus...?**

MKM: Ei ole. Meie esimene eesmärk on saavutada kokkuleppeid ja minu arust on need siis ikkagi võlaõiguslikud kokkulepped...

**Küsimus: Aga kui kokkulepet ei saavutata, siis on sundvaldus või sundvõõrandumine?**

MKM: Sundvaldus.

**Küsimus: Sundvalduse puhul rakendub seaduses sätestatud taluvustasu suurus. Ehk siis vastus on, et saab inimene vaadata... seaduse alusel on kehtestatud need numbrid. Need numbrid ei sõltu sellest, kas on kõrgepingeliin või on tavaline liin. Ja minul oleval maa peal jookseb täna tavaline elektriliin. Jookseb ligi 800 m kusagilt... ja sain selle eest tasu 40 eurot. Aga ilmselt see on võimalik välja arvutada. Kalkulaator peaks olema seal. Et selle kaudu saate arvutada iseseisvalt. Lihtsalt et need ruutmeetrid on erinevad, mis lähevad. Mul tavalise elektriliini puhul on väiksem... kui läheb suurem, siis on rohkem.**

MKM: See täpselt, kuidas neid kokkuleppeid sõlmitakse, oleneb siis sellest, millisel viisil ollakse valmis kokkuleppeid sõlmima.

**Küsimus: ...(?) doktorikraadiga insener?**

SKPK: Meil on kõrgepingeliinide projekteerijad projekti kaasatud.

**Küsimus: Miks ei ole vastuseid Miks te ajate häma? Miks ei ole konkreetseid vastuseid kirja pandud?**

**Küsimus: Arvutusi, kalkulatsioone... midagi sellist. Mingeid jooniseid näitame ja mingit jama.**

SKPK: Me ei ole kalkulatsioonideni täna veel jõudnud. Me ei olegi täna planeeringu lõpplahendust... me ei tutvusta siin.

**Küsimus: Ma arvan, et te ei ole isegi algatanud seda. Kaart on ju täiesti puudulik.**

MKM: Kui ma teile alguses tutvustasin meie ajakava, siis ma rääkisin teile sellest, et lähteseisukohad ja see, kust me nagu edasi lähme, on täna tehtud. Me ei ole täna teinud mõjude hindamist, me ei ole täna viinud läbi analüüse ja uuringuid, sest meil on vaja teie sisendit, meil on vaja teie küsimusi ja sellepärast me ei oskagi täna kõigele vastata, aga see ongi vajalik täna selleks, et me teaksime nendele küsimustele vastuseid otsida. Selles mõttes on see nagu hea ja halb hetk teie juurde tulla. Hea selles mõttes, et me tahame teile päriselt neid vastuseid selle planeerimismenetluse käigus anda. Halb selles mõttes, et meil ei ole täna lihtsalt kõigele vastuseid ja sellepärast me teile ka ausalt seda ütleme, et neid vastuseid täna ei ole, aga selle planeerimismenetluse käigus me saame need selgeks teha ja nendele küsimustele vastused leida. See ongi tänase koosoleku eesmärk, et teada neid teie asjakohaseid, kohapealseid teadmisi, teie vajadusi, teie muresid, teie küsimusi, et me saaksime seda planeeringulahendust kujundada ja lõpuks leida selle kõige sobivama viisi, kuidas seda liini rajada.

**Küsimus: Millal kohalikud kogukonnad saavad veel kaasa rääkida, kui te olete öelnud, et te tahate järgmine aasta oma planeeringut kehtestada?**

SKPK: Järgmise aasta alguses ongi see hetk, kus me uuesti teiega räägime. Mõjude hindamise protsess ja see, selle asjakohaste mõjude hindamine, sotsiaalsete, majanduslike mõjude hindamine, see on täna selle aasta töö ja see ei ole nädalate, see ei ole päevade küsimus. See on kuude, poolaasta ja aasta lõpuni küsimus, et selles suhtes me ei saa ka varem tulla, sest meil ei ole neid vastuseid teile anda sellel hetkel, kui meil on mõjude hindamine pooleli. Meil on vastused olemas järgmise aasta alguseks ja sellest saame me minna edasi, teiega rääkida ja neid lahendusi leida.

**Küsimus: Kas te siis annate uuesti jälle kaks tööpäeva meile reageerimiseks?**

MKM: Ei, absoluutselt mitte. Me ei ole ka täna teile ju andnud kahte tööpäeva.

**Küsimus: Tahtsin tuua tähelepanu sellele kolmekümnele päevale, millega pidi rahvas saama selgeks nii keerulise temaatika ja olema valmis asjalikke küsimusi küsima ja mõistma midagi ja tänasest kohtumisest peaks justkui piisama... meil on aega kaks tööpäeva... Kuidas see nagu klapib? Me saame aru, tuleme vastu teile, et kui kaua kõik võtab teil aega. Aga need inimesed, kes ei ole spetsialistid, ja siin on nende kodu ja nende lastelaste kodu ja veel jumal teab, kui palju põlvi meie kodu... Mõelge, millist otsust meie teeme... kuidas me saaks seda 30 päevaga nagu aru ja arutatud oma suguselstide ja külade ja kogu saarega ja naaberküladega, me ei saa ju, kuidas see võimalik on?**

**Ettepanek: Äkki oleks vaja saare rahvahääletust?**

MKM: Ma lihtsalt vastan sellele kiiresti ära, et ma tegelikult varasemalt ka ju ütlesin, et planeerimismenetlus on avalik. Ja kui teile tõesti 30-st päevast ei jagunenud, siis te saate meile kirjutada igal hetkel, et oma arvamust avaldada. Ja me peame selle läbi töötama, sellest lähtuvalt võib-olla ka vajalikke muudatusi tegema. Et palun kirjutage meile siis sellel hetkel, kui teile on sobilik. Sest planeerimismenetlus on avalik, ma ei saa teil keelata meile kirjutada hiljem. Et jah, te olete selles 30-st päevast kinni, aga minul ei võimalda seadustele täna öelda, et, et 31. või 40. või 50. päeval meile kirjutada ei või.

**Küsimus:** Tahtsin küsida, et kas on mingi piirang nüüd selle liiniga, et kui kaugemale ta võib jääda majapidamisest, kellegi kodust? Kas on mingit piirangut? Või liin rajatakse nii, et see ei läheks keset küla läbi või... kas on mingi piirang?

SKPK: Olemasolevad elamud ei tohi jääda õhuliini kaitsevööndi. See on 40 m sellest keskvööndist...

**Repliik:** Nalja teete või?

SKPK: Meie nende trassi alternatiivide joonistamisel, oleme me püüdnud arvestada seda, et me jääksime elamutest võimalikult kaugemale. Miinimum on 40 ja see kohaldub ennekõike olemasoleva õhuliini klassikoridoris. Aga uute õhuliinide puhul, kui me räägime uutest koridoridest, siis need juhused, kus see õhuliin jääks siis täpselt 40 m kaugusele elamust, et neid me oleme üritanud vältida.

**Küsimus:** Justiitsministeerium saatis mulle sõnumi, et mina jään sinna 1 km alasse, et minu maaüksus. Aga mul on Kuressaare linna all Sikassaare külas maaüksus ja mul on siin Varkja külas teine maaüksus. Missugune liin mind puudutab?

SKPK: Kui me siin lõpetame, tulge, vaatame koos kaarti.

**Küsimus:** Ma olen vist ainuke inimene, kelle kodu on praegu 330 kV liini all. Linn jookseb üle aida katuse. Ta on jooksnud juba 30-40 aastat. Nüüd, edasi ma vaatasin kaarti, on tehtud julmalt niimoodi – ümber, et siis enam ei ole, et on siis korras. Niimoodi asi käibki. Tuimalt korraks kõrvale ja saab mööda. Läheb nüüd kahe teise talu vahelt läbi...

SKPK: Äkki te selgitate palun, et kas tegime halvasti või tegime hästi..?

**Küsimus:** Ei no, te saate mängleva kergusega asjad ära võetud. 330 kV liini te vist ei pane üle maja.

SKPK: Ei, see ongi just täpselt olnud see mõte. Ma arvan, et te peate silmas selliseid kollaseid...

**Küsimus:** Sellest saavad kõik ju aru. Te ei pane üle maja katuse seda jooksmat.

**Küsimus:** Mul on selline küsimus. Seal oli see pilt, kus oli 60 ja 40 ja 60 ja 40. Kas te võtate metsamaad 60 pealt ka ja siis hakkate vaatama, kus te selle trassiga läheb?

Elering: Ei, me kõigepealt vaatame ja projekteerime. Siis praegu on planeering, edasi projekteerimine ja peale seda on ehitustöö.

SKPK: Me näitame seda, et me planeeringuga kavandame sellist laiemat koridori, kus ei hakata veel mitte midagi tegema peale paberitöö. Selle koridori sisse hakatakse otsima sellele õhuliinile täpsemat asukohta. Et see täpne kulgemine pannakse selle 240 m koridori sisse ja kui see täpne kulgemine on paigas, kõik kokkulepped maaomanikega sõlmitud, kõik lepingud sõlmitud, siis on see hetk, kus minnakse seda koridori raadama ja sellisel juhul me räägime sellest 120 m koridorist.

**Küsimus:** Tänapäeval peaks saama projekteerida päris täpselt – ei pea niimoodi 60 m siia 60 m sinna...

MKM: Saabki. Aga me ei ole täna veel projekteerimas, me oleme planeerimas, mis sellele eelneb.

**Ettepanek:** Rääkides sellest kaitsevööndi puhvertsoonist, et kas te olete teadlikud uuringutest, mis on leidnud selge seose inimeste tervise ja kõrgepingeliinide... nende kodudest. Ja need seosed on selged, et mida lähemal on inimeste kodud olnud kõrgepingeliinidele, seda rohkem esineb kas vähkhaiguseid või siis neurodegeneratiivseid haiguseid. Sinna alla kuuluvad dementsus, erinevad muud närvisüsteemi kahjustavad haigused. Ja minu ettepanek oleks see, et te võtate oma siis mõjude hindamisse sisse ka need uuringud. Mõjud hakkavad ilmema umbes poole kilomeetri pealt. Need on nüüd Euroopa uuringud, ka mujalt maailmast. Käsitlevad nii 330 kui ka kõrgemaid madalamaid liine. See on kuskil seal poole km peal. Seal tuleb välja suurenenud vähkhaiguste tõenäosus.

SKPK: Edastage meile need uuringud.

**Arvamus:** Meil ei ole kõhkluseid, on ainult kahtluseid. Saare Rannarahvaseltsis oleme paar aastat tegelnud tuuleparkide ja igasuguste elektroonsete asjadega... ja me oleme päris head eksperdid. Siin peale seda kõne, ausalt öeldes, eriti palju lisada ei ole, aga on väikseid märkuseid. Miks meil on vaja ühte GW elektrienergiat? Ma saan aru, et meil tekib võimsus edastada kuskil GW või rohkem elektrit. Minu arust Tallina linn on umbes samas suurusjärgus. Kas me tahame siin hakata alumiiniumit sulatama või tahame teist Tallinna linna siia ehitada? Üledimensioneeritud kuidagi. Märgiti ära, et me hoiame loodust hästi palju. Nüüd on Valgas üks posti vahe ja Lätti saame juba kenasti ühe liini juurde tõmmata – mitte mingit probleemi ei ole. Teine läheb siit Pärnu alt täpselt samamoodi. Seal on natuke rohkem – täpselt moodi õhuliinid. Milleks me peame raiskama kuskil miljardeid rahva raha, mis meie peame pärast nagunii võrgutasude pealt kinni maksma? See, et Euroopa Liidust me 20 senti saame, see ei tähenda seda, et Elering meile pärast keerab ringi sellised summad... need miljardid tuleb ju kuskilt välja võtta. Selle koha pealt veel, biosfääri kaitseala on meil Saaremaal. Me saime ühe liini maha, mis siit üle Väina tammi tuli. Praegu on, et me paneme kaks 330 kV liini. See on õudne linnu tapja. See on kõige suurema jalajäljega asi üldse. Lind istub peale, tekib praad kohe. Teine asi on see, et need on raadiohäire allikad. Kui need isolaatorid seal kenasti mustaks lähevad, siis tekib väike sädelus. See on raadiohäire ja see on päris suurte kadudega. Toppige see maa sisse siis ja otse Lätti. Aga Lätis meie elektrit ei oodatud, sest nendel on täpselt samamoodi. Siis kui on palju tuult, on palju elektrit. Kui vaatame nt ...(?) riik investeerib sellisesse kohta oma raha, mis on kannibalistlik. Tuuleenergiast saadud raha on kukkunud 40% 2022-2023. Pääkest on saadud ainult 18% vähem. Ainuke asi, mis suureneb, on riigi toetus. Aga mida me teeme selle suure hulga energiaga? Saan aru, et siin ehitatakse praegu rahva raha eest ülesse mingisugustele x firmadele, kes hakkaks nt meil siin vesinikku tootma. Kas keegi on teinud neid arvestusi? See on tegelikult looduslik katastroof. Meil on loodusturism ja kena olemine praegu – ja see 110 kV on täpselt paras. Võib-olla natukene jah peab juurde panema. Kui ütleme, et gigavatt peab siin Saaremaal ringi tsirkuleerima – kuhu me paneme selle? Ja kui see tuuleparkide mõttega ei ole tehtud, siis mille jaoks meil seda on vaja? Meil on seda täpselt nii palju vaja, et Stockholm-Tallinna lennuliin... Ma saan aru, et Saaremaad see eriti ei puuduta, see 330 tahab minna Lätti edasi...

Elering: Ma olen juba rääkinud sellest ja siis, kui te korduvalt küsite sama küsimust, siis minu vastus ka jääb samaks. Meil on kaks allikat, üks on siis Euroopa Liidu toetus ja teine on pudelikaelatulu. Sellest ma juba pikalt rääkisin alguses. Ja seesama info on kirjutatud ka meie kodulehel. Ehk siis see on avalik, ametlik info, mis Eleringi kodulehel olemas. Igaüks saab seda vaadata. Kust tuleb alternatiivne info, ma ei tea ja palun ärge nagu... vaadake seda, mis ametlikud allikad teile annavad teada, mitte nagu see, mis võib-olla ei ole nagu meie kodulehelt info.

**Arvamus:** Aga me ei taha seda toetada...

**Küsimus:** Tahtsin küsida, et mis see 330 kV alajaama mürapuhver võiks olla?

MKM: See tegelikult, ma arvan, et meil ei ole täna sellele vastust, sest see on sellest konkreetsest asukohast, kus see alajaam asub, rajatakse ja mis suurusega ta rajatakse. Ja see selgub täpselt nüüd selle planeerimismenetluse käigus. Ja siis ka selle raames tehakse ka müramõjude hindamine, mis siis selle vastuse annab.

**Küsimus:** See ei ole esimene 330 kV alajaam. Neid näiteid ikka maailmas on.

MKM: Me saame selle vastuse teile välja uurida, mis see keskmine on, me täna seda ei tea.

SKPK: Ma usun, et nt Lihula alajaamas on selliseid mõõtmisi tehtud, aga mis need täpselt näitavad, seda kahjuks praegu ei oska öelda.

**Arvamus:** Ma pean Eleringi kiitma selles mõttes, et nad on Saaremaa aasta tegija. Ja just selle Väina tammi astmete maha võtmise koht... See on hirmus lugu, kui te olete kolme aasta pärast Saaremaa kõige kurjemad vaenlased. Et kui olete teostanud siin igasuguse visuaalse reostuse, igasugused muud reostused, metsade mahavõtmise, ei ole Saaremaal sõna. Teid peab teie endi eest kaitsma. Ja sellepärast saarlaste pärisrahvaühing on ütelnud, et me keelame teile selle asja läbiviimise. Me lähme kohtusse, nagu läksime meretuuleparkidega. Me oleme käinud läbi Eestis juba kolm kohut ja nüüd lähme rahvusvahelisesse kohtusse, mitte midagi ei ole teha. Et peame teie endi eest kaitsma, ei ole selle 330-sse liiniga mitte midagi peale hakata.

**Küsimus:** Kas te olete kaalunud nagu teise ulmeprojektiga liita seda transiiti Lätti? Tehakse nõ Rail Balticat – paneks sinna kõrvale selle liini? Et trass on suur tehtud, et miks mitte seda ära kasutada?

**MKM:** Selles suhtes, et nagu Elering on selgitanud, et siis üks eesmärk on ka Saaremaa piirkonna võrku tugevdada ja seda läbi Rail Balticu ja Pärnu maantee ei saa...

**Elering:** Rail Balticu trass asub natukene teises kohas ja see on täitsa teine projekt ja siis selle projekti rajamine hetkel ei ole seotud nende eesmärkidega, mis meil on pandud ja miks me teeme selle projekti nii, nagu ta on.

**Küsimus:** Kui me täna räägime alajaamadest, kas teil alajaamade osas on mingi slaid ka olemas? Lihtsalt, et saaks edasi minna. Teil on kirjeldatud, et teil on kahte sorti alajaama kavandatud Saaremaale. Ühed on need tavalised, mille suurus on 300x200 ja siis see lääne osas olev alajaam, mille suurus on 750x400. Ma saan aru, et see on 330, 220, 110 kV... pluss siis alalisvoolu ühendus. Kas saaksime näha mõnda slaidi alajaama kohta? Kui ma võtan 750x400 m, siis Harku alajaam ja Lihula alajaam, mis on praegu ühed suuremad alajaamad Eestis, kahvatuvad selle kõrval.

**Elering:** Nii, kaks asja. A) See suurus on ka puhvriga, et see ei ole tegelik suurus, mis tuleb, see alajaam on natukene vähem ja see on nagu põhjus on seesama, kui me projekteerime, siis me vaatame hästi täpselt ja siis meil oleks võimalus natukene nagu seda kohta nihutada.

**Küsimus:** Väga hea. Aga see lisaks 220...

**Elering:** See on konverter alajaam, meil on kaks tüüpi selles projektis. Üks on see tavaline alajaam, 330, ja teine on siis alajaam pluss konverter. Põhjus on see, et edasi kaabel läheb merre. Ühesõnaga, mõte on selline, et kui merekaabel tuleb üles, siis seda võimsust me peame kuidagi rakendama. Ehk siis selle jaoks meil on olemas siin konverter ja sellest konverterist edasisee kõik jookseb alajaama ja siis edasi liini peale ja edasi võrku.

**Küsimus:** Kas täna Eestis mõni sellise ülesehitusega konverter alajaam on olemas?

**Elering:** Jaa, meil on olemas Estlink 1 ja Estlink 2. Estlink 1 on Harkus ja Estlink 2 on Püssis, need on konverter alajaamad. Teie saate internetist vaadata, kuidas see näeb välja.

**Küsimus:** Ma tahtsin küsida nagu sedapidi, et kas need on mõlemad, kõigil nendel nii selles Harku omas kui Estlink 2 osas, mis on nüüd seal põhjarannikul, kas nendel on 330, 220, 110 ja jaotlate alalisvool?

**Elering:** Ei no see sõltub konkreetse alajaama konfiguratsioonist. Need on erinevad ja see sõltub projekteerija lahendusest ehk siis nagu kuidas see täpselt konfigureeritakse, pärast praegu see lahendus ei ole veel tehtud.

**Küsimus:** Mille pärast ma küsin, et kui siin on nende mõjude kohta küsimus, et siis inimestel oleks võimalik aru saada mõjudest. Kui meil on mõni selline alajaam. Milline alajaam Eestis täna on kõige ligilähedasem sellele, mida te kavandate kas Kotlandile või Lõmalale?

**Elering:** Estlink 1 ja Estlink 2 konverteralajaamad.

**Küsimus: Need on täpselt samasugused või sarnased?**

SKPK: Sarnased.

**Küsimus: 330, 220, 110 – kellele 110? Seal ei ole ühendust tänase süsteemiga, te ütlesite enim...**

Eling: 110 ka kasutatakse. 330 ja 110, need on magistraalliinid, põhivõrk.

**Küsimus: Ei no praegu nii Lõmalas kui Kotlandil ei ole ühendust olemasoleva 110 liiniga.**

Eling: Jaa, see tähendab, et alajaama konfiguratsioon tuleb teine. See konfiguratsioon ei ole veel valitud, see lahendatakse projekteerimise käigus.

**Küsimus: Ehk siis see alajaama konfiguratsioon, mis on teil kirja pandud selles paberis, mida me täna arvutame ja mida te meile täna tutvustate, siis ma saan õigesti aru, et see alajaama konfiguratsioon ei ole õige?**

Eling: Me oleme rääkinud, selles dokumendis põhimõtteliselt maksimum võimalikest mahtudest. Milline see saab olema nii-öelda eskiisprojekti koostamisel, see selgub edaspidi.

**Küsimus: Kas teil on mingisugune joonis, saate saata mingi joonise, kus on selle alajaama puhul näidatud ära, kuidas on need maismaakaablid ja kuidas paiknevad kõik need jaotlad seal, see 330, 110, 220... Ma saan aru, et 220 läheb Lätti.**

Eling: Ma vastan niimoodi, et see milline on meie alajaam, kus kohas, mis asub, ja sellest, et keegi ei tea seda täpselt, sõltub meie julgeolek. Kõik info on avalik, aga see info, mida me saame jagada, me jagame kindlasti. Mina lihtsalt ei oska lubada, et me jagame nagu kõike, mis meil olemas. See kindlasti ei ole võimalik.

**Küsimus: Jaa, aga mõjude suurus ju sõltub sellest, mida te kavandate seal...**

SKPK: Seda projekti lahendust meil ju täna ei ole.

**Küsimus: Kuidas te mõjusid hindate?**

SKPK: Eskiisprojekt koostatakse samamoodi nüüd järgmise aasta jooksul. Eskiisprojekti alusel hinnatakse mõjusid.

**Küsimus: Kas saan õigesti aru, et sellesse Lääne-Saaremaale kavandatud alajaama, ja kuhu te võtate nüüd arvesse, et kolmas variant on Sõrves ka, ma saan aru, et see kaalumine peab põhinema mingitel täiendavatel kriteeriumitel, mis on kajastatud KSH programmis. Et teil planeeringualal Sõrves keegi ei ole võtnud Sõrve planeeringualast välja. Hoonetusloa alusel taotletud merekaabel Lätti võib paikneda Sõrvel või Koovi külas. Kas ma saan aru, et selles samas alajaamas hakkavad olema ühendatud kõik tuulepargid pluss Eesti-Läti kaabel?**

Eling: Me ei tea sellest, sellepärast et see alajaam ei ole veel välja ehitatud. Ja siis tootjad, kes tahavad võrku anda oma energiat, ei ole liitumistaotlusi veel esitanud. Ehk siis meile, me ei tea, kas nad tulevad või mitte, sellepärast et ainuke võimalus seda teada saada, kui tootja esitab liitumistaotlust. Ühtegi liitumistaotlust ei ole veel esitatud.

**Küsimus: Jaa, aga teie annate ju neile pärast tingimused. Et kas praegu, kui te kavandate seda alajaama, kas sellisel juhul meil sellesse alajaama, sellest praegusest kavandamisest olete mõelnud panna juurde ka meretuulepargi? Või on see ainult Eesti-Läti alajaam, kuhu ei panda mitte kunagi ühtegi teist meretuuleparki?**

Eling: Nii, ma ei ole rääkinud, et see on ainult Eesti-Läti alajaam. Meil on nagu väga palju alajaamu üle Eesti ja need alajaamad on a) energia ülekandmiseks. See on kindlasti, et siis alajaam saaks elektrit kütta ja edasi anda. Nii, see on üks asi, ja teine asi - igaüks inimene, kes tahab sellest alajaamast energiat saada, elektrit saada, tema võib liituda, ja igaüks töötaja, kes tahab oma elektrit ära anda, tema võib

liituda. See on alajaama nagu põhieesmärk. See ei ole mingi konkreetse tegevuse jaoks tehtud alajaam. Liitujad ja tootjad ja siis tarbijad saavad liituda, igal pool, see puudutab igat alajaama, mis meil üle Eesti asub.

**Küsimus:** Ma küsin selle pärast, et praegusel hetkel, kui te ei kajastanud neid maismaa elektrikaableid, mis siis tulevad tuuleparkides, siis ei ole kumulatiivsed mõjud teada. Ja ma proovisin aru saada, kuna te eelnevalt ütlesite, et te neid ei kajasta, sest tuulepargid pole teie teema, siis proovisin aru saada, et kas see alajaam on mõeldud oma kompleksuses ja oma suuruses sellisena, et see on Läti-Eesti alajaam ja kõik meretuulepargid teevad oma alajaamad, millega nad tulevad, teevad kuhugi mujale eraldi täiendavalt, lisaks sellele, et Kotlandil, Lõmalal, Sõrvel oma.

Eling: Eling kedagi ei diskrimineeri. Meie jaoks see võiks olla misiganes liituja, see võiks olla päikeseenergia, tuuleenergia, soojusenergia, see võiks olla mis iganes energiatüüp.

SKPK: Kes võib ühendada sinna samasse alajaama.

Eling: Täpselt, me ei eelista, me ei räägi kunagi liitujale, et me eelistame kas selle tüüpi energiat või selle tüüpi energiat. Me ei diskrimineeri kedagi, igaüks tootja saab liituda ja igaüks tootja on võrdne teise tootjaga.

**Küsimus:** Selge, et siis mõte on selles, et meretuulepargid tulevad kas Kotlandi või Lõmala alajaama?

Eling: Me ei tea. Selline võimalus on olemas, aga seda eelistust meil ei ole.

**Küsimus:** Natukene lõbusamat asja ka. Te teate kõik, kes on Homer Simpson? Homer Simpson läks oma ajast pilti tegema. Sealt tuli välja selline pilt, kus kahe niidi otsas kolju sees oli selline pähkli suurune pall-objekt. Meie elektrivõrk on umbes samasugune. Ühelt poolt ütleme Poola peal, teisel poolel Soome peal. Kummalgi pool meie elektrit ei taheta. Kui meil tekib siin tuuleparkide, muude värvide üle tootmine – meil pole seda kuskile panna. See üks niidike, mis meid Poola küljes hoiab, see ei taha seda. Sellepärast, et seal pole sellega midagi teha. Ma arvan, et kui Eesti Vabariik ei suuda Poolaga kokku leppida... küsimus on see, et kuhu te selle elektri, mis siin toodetakse, tahate panna, Saaremaal? Milleks seda meile vaja? Ja palju see meile maksma läheb?

MKM: No elektrit me toodame ikkagi tarbimiseks, on ju, et ma arvan, et see on nagu selge. Ja me vaatame ja Eling vaatab elektritarbimist tervikuna pikaajakselt, mitte täna, mitte homme, viis aastat, 10 aastat, sa saad vist edasi minna...

Eling: Ma võib-olla natukene täiendan, et keegi tahab väga nagu konkreetset midagi lugeda, meil on olemas kaks põnevat dokumenti, üks on siis aastaaruanne ja teine on siis varustuskindluse aruanne. Ja siis siit on nagu härra küsis, kollaseks märgitud numbrid ja kõik ülejäänud info olemas, ja siis seal on info inimestele, kes tahavad rohkem nagu lugeda ja teada saada ja uurida. Nii, siis - miks on seda vaja, ma olen juba mitu korda vastanud, sellepärast et meie ei vaata, mis olukord meil täna on, me vaatame natukene perspektiivis, ehk siis kui praegu võib-olla on piisavalt energiat, aga me juba teame, et kuskil on nagu piir peal ja siis me tarbime nagu juba palju, palju rohkem ja siis me nagu hakkame tarbida rohkem ja rohkem ja siis perspektiivis see olukord muutub ja siis me peame investeerima ja tegema juba praegu midagi selle jaoks, et tulevikus me saaksime need probleemid ennustada ja juba praegu lahendada, et tulevikus need probleemid ei tekiks lihtsalt.

**Küsimus:** Ma esindan Leisi kanti ja Karja Kihelkonnakogu. Aga looduskaitse küsimustes tegelikult tervet Saaremaad. Ja siis ma tahaks jätkata... See, mida teie nagu ütlete, et kasv ja kasv. Juba see sõna kasv ju tegelikult ei lähe meie kliimaeesmärkidega kokku. See on see repliik, aga küsimus on see, et ma ei näe kusagil sügavusmõtte. Kas ma ei pane lihtsalt tähele

**või need joonised, mis on olnud mastidest? Millist sügavust kasutavad need mastid ehituses, kui sügavad nad on pinnases? Ja kui sügaval võrreldes maakaabliga?**

Eling: Ei ole palju sügavam, sellepärast et maa peal, need ju nagu... jaa, mingil määral nad on süvistatud, aga maa peal on ka olemas need betoon kivid, mis hoiavad neid mastide. Ja siis ei ole vaja nii sügavalt kaevata.

**Küsimus: Kas on mingi piir? Geoloogilised uuringud... Sest looduskaitse küsimustest lähtuvalt, Saaremaa on väga tundlik mageveepiirkond ka. Ja meil on juba suured hädad nii põhja-Muhul, aga ka põhja- ja kesk-Saaremaal. Sealhulgas need märgaladest ja tundlikest paevaladest üleminek. Juba see raskus on üks küsimus, sest ta tekitab paasil praod, mis võib selle tekitada, et siis suvaline pinnas ja sinised lipud... meie mageveereservid, et seal on nii raskusi, kui maa sisse süvistamise probleeme, et need saaksid kajastatud ja me täna ju ei näe midagi selle kohta.**

SKPK: Ongi vara veel.